

Katedra:
GEOGRAFIE

Studijní program:
BAKALÁŘSKÝ

Studijní obor:
APLIKOVANÁ
GEOGRAFIE

**LIDOVÁ ARCHITEKTURA V KULTURNÍ
KRAJINĚ HORNÍHO POJIZEŘÍ**
**FOLK ARCHITECTURE AT THE CULTURAL
LANDSCAPE OF THE REGION OF UPPER
JIZERA RIVER**

Bakalářská práce: *11-FP-KGE- 017*

Autor:
Eliška PROCHÁZKOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Viola DÍTĚTOVÁ

Konzultant: Mgr. Jiří LOUDA

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
62	0	43	19	0	0

V Liberci dne: 28. 4. 2011

Čestné prohlášení

Název práce: LIDOVÁ ARCHITEKTURA V KULTURNÍ KRAJINĚ
HORNÍHO POJIZEŘÍ
Jméno a příjmení autora: Eliška PROCHÁZKOVÁ
Osobní číslo: P07000071

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 28. 04. 2011

Eliška PROCHÁZKOVÁ

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. Viole Dítětové za odborné vedení, podnětné připomínky, trpělivost a čas, který mi věnovala.

Dále bych ráda poděkovala mému konzultantovi, panu Mgr. Jiřímu Loudovi z Krkonošského muzea Správy KRNAP ve Vrchlabí, za ochotu při konzultacích a za cenné rady, a také za čas, který mi při konzultacích věnoval.

Rovněž patří mé poděkování rodině za podporu při studiu a tvorbě potřebného zázemí.

ANOTACE

Hlavním cílem bakalářské práce Lidová architektura v kulturní krajině Horního Pojizeří je vyhledávání a posouzení lidové architektury daného území.

Výsledkem je seznámení s použitými materiály staveb a jejich technikami.

Výsledkem také je katalog těchto dochovaných a zajímavých staveb.

Klíčová slova:

Kulturní krajina, lidová architektura, Horní Pojizeří

ANNOTATION

The major point of bachelor's work Folk architecture in the cultural landscape the Upper Pojizeří is searching out and assessment cultural landscape of the region. The result is introduction with used materials of the buildings and the their techniques.

The results is also catalog these preserved and interesting buildings.

Key words:

Cultural landscape, folk architecture, Upper Pojizeří

Obsah

1. Úvod	6
2. Cíle	7
3. Metodika.....	8
4. Vymezení území	9
5. Charakteristika území – Horní Pojizeří	11
5.1 Geologická charakteristika	11
5.2 Geomorfologická charakteristika	12
5.3 Hydrologická charakteristika.....	13
5.4 Klimatická charakteristika.....	14
5.5 Socioekonomická charakteristika.....	15
6. Vývoj osídlení a struktura zástavby Horního Pojizeří.....	17
7. Lidová architektura v kulturní krajině Horního Pojizeří	25
7.1 Kulturní krajina	26
8. Pojizerský lidový dům.....	28
9. Interiér venkovského domu	33
10. Další typické stavby lidové architektury	36
11. Lokality s výskytem lidové architektury	38
12. Katalog vybraných objektů lidové architektury Horního Pojizeří.....	43
13. Závěr.....	60
14. Seznam literatury.....	61

1. Úvod

Téma Lidová architektura v kulturní krajině Horního Pojizeří mne zaujalo ihned, jelikož je to téma, které mne osobně velice zajímá, a myslím si, že terénním průzkumem se dozvím velké množství nových a zajímavých informací.

Oblast severních Čech vzhledem k lidové architektuře, dle mého názoru patří mezi jednu z nejvýznamnějších v České republice. Region Horní Pojizeří nabízí nejen jedinečnou přírodu, ale i právě originální ukázky lidové architektury. Toto kulturní dědictví bychom se měli snažit zachovat budoucím generacím.

Téma „Lidová architektura Horního Pojizeří v kulturní krajině“ bylo vypsáno na katedře geografie FP TU v Liberci ve spolupráci se Správou Krkonošského národního parku. Zadané téma o lidové architektuře pro region Horní Pojizeří nebylo doposud zpracováno. Doufám, že zpracováním tohoto tématu pomohu k seznámení s územím Horního Pojizeří a kulturního dědictví území.

2. Cíle

Hlavním cílem této práce je vytvoření katalogu, který vytvořím dle terénního průzkumu a získaných informací. Použiji převážně vlastní fotodokumentaci z terénního průzkumu. Ze zjištěných staveb lidové architektury vytvořím katalog významných a zajímavých objektů, které jsou zachovalé nebo nesoucí hodnotné detaily. Terénní průzkum bude probíhat po centru vymezeného území regionu Horní Pojizeří. Vymezení regionu je dílčí cíl, jelikož region Horní Pojizeří není administrativní celek, proto je nutno si ho vymezit. Bude následovat charakteristika těchto staveb a prvků lidové architektury tohoto regionu. U staveb je potřeba zjistit konstrukční řešení staveb. Dále používané materiály, ze kterých byly domy stavěny a také jaké se používaly ozdobné prvky. Následně jsem se zabývala také hodnocením sídelní struktury daného území a typologií staveb lidové architektury.

Dalším cílem k vytvoření bakalářské práce bude vytvoření tematických map, které budou charakterizovat dané území z hlediska lidové architektury a vymezí lokality Horního Pojizeří.

3. Metodika

Na začátku této práce bylo nejprve seznámení s problematikou lidové architektury. V práci je citováno mnoho faktů. Některé byly vyčteny, další z doslechu, a některé pramení z vlastní zkušenosti a terénního průzkumu.

Následně bylo vymezeno území, jelikož region Horní Pojizeří, protože tento region není žádný administrativní celek a bylo vymezeno dle mé myšlenky. Při vymezení území byla k orientaci použita cykloturistická mapa Horního Pojizeří, 1 : 75 000, kterou zpracoval a vydal Liberecký kraj ve spolupráci s Geodézií ČS a. s.

Ve vymezeném území byl proveden terénní průzkum, při kterém se navštívily jednotlivé obce spadající do regionu Horního Pojizeří, a utvořila se fotodokumentace objektů lidové architektury v obcích.

Textová část byla vytvořena z vlastních poznatků získaných z terénního průzkumu a částečně z literatury, která je uvedena v seznamu literatury. Kapitola věnující se osidlování vznikla částečně pomocí e-mailových a osobních konzultací s odborníkem na lidovou architekturu panem Mgr. Jiřím Loudou z Krkonošského národního parku a na základě literatury od Jana Prostředníka a Petra Šídy, „Nejstarší dějiny Českého ráje a horního Pojizeří“ a novodobější osidlování z literatury Břetislava Vojtíška a Josefa Vařeky, „Lidová architektura v severních Čechách“. Několik poznatků bylo také použito z internetového zdroje www.lidovaarchitektura.cz.

Mapy byly vypracovány v odborné učebně GIS, katedry geografie, pedagogické fakulty, Technické univerzity v Liberci. Za pomoci programu od firmy ESRI – ArcGIS 10, ze kterého jsem využila produkty ArcMap a ArcCatalog.

Fotodokumentace byla vytvořena digitálním fotoaparátem Kodak.

4. Vymezení území

Region Horní Pojizeří není jednoznačně vymezeným regionem, proto bylo nutno tento region vymezit dle vlastní úvahy. Pro lepší orientaci a vymezení bylo nahlíženo do Cykloturistické mapy Horního Pojizeří, kterou zpracoval a vydal Liberecký kraj ve spolupráci s Geodézií ČS a. s.

Po nahlédnutí do mapy zjistíme, že se region Horního Pojizeří nachází mezi Českým rájem a Krkonošemi. Jedná se o region vymezený podobnou nebo společnou kulturou. Toto území je charakteristické mírně zvlněným reliéfem a řídkým osídlením a také nízkou koncentrací průmyslových podniků.

„Tepnu“ regionu utváří řeka Jizera, která spojuje horní Pojizeří s pohořím Krkonoš, Jizerskými horami a Českým rájem. Od řeky Jizery je také odvozen název Horní Pojizeří. Reliéf Železnobrodské vrchoviny a Podkrkonošské pahorkatiny je protkán sítí hlubokých údolí řeky Jizery a jejích přítoků (Kamenice, Vošmendy a Olešky).

Do regionu Horního Pojizeří byly začleněny obce a města na obou březích řeky Jizery, která dala přízvisko danému regionu. Vymezení regionu Horní Pojizeří je sporné, jelikož jsou jeho součástí obce z okresu Semily, mikroregionu Horní Pojizeří i obce patřící do Krkonošského národního parku. Jedná se o města a obce Vysoké nad Jizerou, Roprachtice, Poniklá, Roztoky u Semil, Jesenný, Vlastiboř, Jílové u Držkova, Jilemnice, Víchová nad Jizerou, Háje nad Jizerou, Příkrý, Bozkov, Bystrá nad Jizerou, Benešov u Semil, Semily, Železný Brod.

5. Charakteristika území – Horní Pojizeří

Motto regionu – „Kraj dalekých rozhledů a hlubokých údolí“ - vypovídá za vše. Řeka Jizera zde vytváří mnoho krásných, hlubokých a romantických údolí. Z vyvýšených míst lze shlédnout spoustu krásných míst.

5.1 Geologická charakteristika

Geologické zajímavosti najdeme nejčastěji v místech, kde se setkávají rozsáhlé geologické bloky, které jsou ohraničeny velkými zlomy. Podél těchto zlomů docházelo k posuvům, zdvihům nebo poklesům. Těmito činnostmi se projevovalo napětí v zemské kůře. Takové napětí v zemské kůře vyústilo nejrozumnějším vrásněním. Vznikajícím tlakem rostla teplota, horniny měkly, a některé minerály se začaly rozpouštět. Poté v pozměněné podobě vše opět ztuhlo a krystalizovalo. Vytvořily se pukliny, které byly zaplněny například křemenem. Nejzajímavější místo v regionu, které je, takto utvořeno je Riegrova stezka v blízkosti Semil. Riegrova stezka se nachází na jihozápadním okraji jizersko-krkonošského krystalinika, přesněji v železnobrodském krystaliniku.

Proti proudu řeky Jizery se již vyskytují usazeniny podkrkonošské pánve. Od Kozákova do ní pronikají vulkanické proudy z období třetihor.

V regionu Horní Pojizeří se nejčastěji vyskytuje křemen. Dále zde nacházíme velké množství žuly, která je tvořena menšími šedavými krystaly křemene, živce, slídy a amfibolu. Dalšími horninami, které nás upoutají vrstevnatostí a vrásami jsou břidlice – horniny metamorfované. Ve zkoumaném území se především jedná o zelené břidlice vznikající přeměnou produktů dřívějšího bazického vulkanizmu. Vedle hlubinných vyvřelin – žul, zde můžeme nalézt většinu vyvřelin výlevných, a to kyselé i bazické.

Další horniny a minerály můžeme nalézt v říčních náplavech, nejčastěji svory z krkonošského krystalinika, permské vyvřeliny, které do tohoto regionu připlavila říčka Oleška či zbytky z permských usazenin.

Řeka Jizera zvyšuje také rozmanitost minerálů, jelikož přináší materiál z hornin ležících výše proti proudu.

5.2 Geomorfologická charakteristika

Region Horní Pojizeří spadá do **Krkonošského podhůří**. Tato podsoustava je členitá až plochá vrchovina a členitá pahorkatina v rozlehlé podhorské sníženině mezi Krkonošemi, Jizerskými horami a Ještědsko-kozákovským hřbetem. Budována je slabě přeměněnými staropaleozoickými, méně proterozoickými horninami železnobrodského a krkonošského krystalinika. Ve střední a východní části zakrytými sedimentárními a vulkanickými horninami podkrkonošské permokarbonské pánve. Jihovýchod Krkonošské podsoustavy je krytý svrchnokřídovými sedimentárními horninami vyznačujícími se pestrým strukturně denudačním povrchem plochých hřbetů s relikty zarovnaných povrchů., rozsáhlých suků, strukturních hřbetů a hustou soustavou středně až hluboce zaříznutých údolí povodí Jizery, Labe a Úpy. (Jaromír Demek, Peter Mackovčín, 2006)

Podcelek v severozápadní části Krkonošského podhůří představuje **Železnobrodská vrchovina** zasahující do regionu Horní Pojizeří v severní části. Jedná se o vrchovinu, která je členitá a utvářející kerné stavby v mezihorské sníženině, převážně ze zvrásněných staropaleozoických fylitů s vložkami a polohami odolnějších hornin, hlavně metamorfovaného vulkanického komplexu. Povrch představují široké, rozvodní hřebety a ploché suky. Plošinné zarovnané povrchy typu poloroviny a pediplénu v různých výškových úrovních a hluboce zaříznutá údolí pravoúhlé vodní sítě v povodí Jizery.

Druhým podcelkem Krkonošského podhůří je **Podkrkonošská pahorkatina**, která z převážné části tvoří region Horní Pojizeří. Podcelek je členitá kerná pahorkatinou, místy vrchovina v podhorské sníženině. Tento podcelek je tvořen vrásově a tektonicky porušenými psamitickými a psefitickými horninami a vulkanity podkrkonošské permokarbonské pánve. (Jaromír Demek, Peter Mackovčín, 2006)

Železnobrodská vrchovina se člení na okrsky - Bozkovská vrchovina a Vysocká hornatina. **Bozkovská vrchovina** je okrsek, který celý utváří region Horní Pojizeří. Tato vrchovina leží v západní části Železnobrodské vrchoviny. Tato členitá vrchovina je kerného typu na staropaleozoických sericitických a pokrývačských fylitech, metadiabasech. Na příkrých údolních svazích vznikly četné kryogenní tvary, vzácné podzemní krasové formy – Bozkovské jeskyně. Nejvyšším bodem Bozkovské vrchoviny je Hejlov s nadmořskou výškou 834, 9 metrů. V regionu Horní Pojizeří nejvyšší bod představuje Medenec s nadmořskou výškou 543, 7 metrů. Jedná se o plochý vrcholový suk tektonické klenby, který je budovaný zelenými břidlicemi a metakeratofyry kambrického vulkanického komplexu. Tento vrch se zvedá při pravém okraji svahu údolí Jizery 250 metrů nad řečištěm. (Jaromír Demek, Peter Mackovčín, 2006)

Druhý okresek ze Železnobrodské vrchoviny zasahuje na území regionu Horní Pojizeří jen přibližně polovinou své celkové rozlohy. Je jím **Vysocká hornatina** ležící ve východní části Železnobrodské vrchoviny. Její ráz je utvářen plochou hornatinou rozkládající se na obou březích řeky Jizery. Tvoří ji silurský chlorit, ordovické vápence až dolomity a proterozoické chlority. Významným vrchem Vysocké hornatiny je vrch Stráž s nadmořskou výškou 781, 9 metrů nad mořem. Vrch Stráž se nenachází v regionu Horní Pojizeří. Významným bodem nacházejícím se v regionu jsou Petruškovy vrchy, které leží v nadmořské výšce 719, 7 metrů nad mořem. Vrch se nachází u obce Vysoké nad Jizerou. Jedná se o suk tvaru kupy s příkrými severními a západními svahy. Petruškovy vrchy jsou středně zalesněné smrkovými porosty. (Jaromír Demek, Peter Mackovčín, 2006)

Z podcelku Podkrkonošské pahorkatiny do regionu Horní Pojizeří zasahuje okresek **Lomnická vrchovina**. Vrchovina zasahuje do regionu přibližně polovinou své celkové rozlohy. Jedná se o plochu kernou vrchovinu, tvořenou permskými a méně karbonskými prachovci, jílovci, pískovci, slepenci, tufity.

Řeka Jizera se zařezává do melafyrů výraznými a zaklesnutými meandry. V řečišti místy vznikly obří hrnce. V melafyrech se vytvořily kryogenní tvary, například skalní stěny a balvanové sutě. Nejvyšším bodem je Strážník ležící u města Semily. Jeho výška je 610, 4 m. n. m. (Jaromír Demek, Peter Mackovčín, 2006)

5.3 Hydrologická charakteristika

Řeka Jizera je „páteří“ regionu Horní Pojizeří. Region Horní Pojizeří spadá k povodí horního a středního toku Labe. Toto povodí patří k úmoří Severního moře. Řeka Jizera pramení v Polské republice a na území České republiky přitéká přibližně dva kilometry jihovýchodně od Smrku v nadmořské výšce 885 metrů. Délka celého toku v České republice činí 163, 9 kilometrů.

Zkoumanému regionu dává název právě protékající řeka Jizera, která je nejvýznamnějším pravostranným přítokem řeky Labe, do kterého se vlévá v nadmořské výšce 169 metrů u Lázní Toušeň. (dibavod)

Jizera byla známa už před více než deseti tisíci let. Jméno dostala od Keltů, kteří ji pojmenovali Isora, což znamená prudká řeka. Slované ji později přejmenovali na Jizeru. Jizera začíná pramenit na jižním svahu hory Smrk v Jizerských horách. Protéká přes planinu Velké Jizerské louky a pod Bukovcem vytváří sevřené, prudce se svažující údolí. Z Jizerských hor teče do západní části Krkonoš, dále do Krkonošského podhůří, tedy do Železnobrodské vrchoviny a Podkrkonošské pahorkatiny. Kde přibližně po 40 km dlouhé pouti vtéká v obci

Poniklá do regionu Horní Pojizeří. V Semilech se do řeky vlévá Oleška, která odvodňuje podkrkonošskou oblast. Pod městem vstupuje řeka do soutěsky, kudy vede s Riegrovou stezkou. (Vladimír Vlček, 1984) Pod Spálovem se vlévá do Jizery její největší pravostranný přítok - řeka Kamenice. Jak již bylo výše zmíněno, řeka Jizera i její přítoky pramení geologicky pestrým podložím, které tvoří horniny krkonošsko-jizerského, železnobrodského krystalinika, a usazeninami mladšího paleozoika. (Město Semily a Liberecký kraj, 2009)

Řeka Jizera protíná se svými přítoky (Kamenicí, Vošmendou a Oleškou) členitý reliéf Železnobrodské vrchoviny a Podkrkonošské pahorkatiny.

Řeka Kamenice protéká vodní nádrží Josefův Důl, která funguje jako zásobárna pitné vody pro Jablonecko a Liberecko. Z přehrady Kamenice pramení na jihovýchod k městu Tanvald. V Tanvaldě se do řeky vlévá Desná. Pod městem protéká osídleným územím, kde místy objevíme regulované koryto. Za Plavy řeka vstupuje do regionu Horní Pojizeří a také do hlubokého a zalesněného údolí s četnými peřejemi. Před ústím do řeky Jizery se Kamenice zklidňuje a otevírá se údolí. U Podspálova řeka Kamenice ústí do Jizery.

Dalším tokem částečně pramenícím v regionu je říčka Vošmenda. Říčka protéká peřejemi v kotlině lemované smíšenými lesy. Pramení necelý kilometr od Vysokého nad Jizerou. V katastrálním území obce Bozkov protéká přírodní rezervací Údolí Vošmendy. V této rezervaci protéká krasovým územím, kde objevíme estavelu, což je místo měnící se z ponoru na vývěr a naopak v závislosti na hladinu podzemní vody. Mezi městy Semily a Železný Brod ústí říčka do řeky Kamenice.

Říčka Oleška pramení jižním směrem na obec Levínská Olešnice. U Levínské Olešnice se stáčí k jihozápadu, na Starou Paku. Zde se říčka obrací na severozápad, tedy směrem na region Horní Pojizeří. Směřuje na obce Libštát a Košťálov, kde protéká mělkým údolím. Hořejší tok utváří spíše ostré zákruty a na dolním toku je údolí prohlubováno a proud říčky sílí. (<http://www.infoglobe.cz/reky/evropa/ceska-republika/oleska/>)

5.4 Klimatická charakteristika

Do regionu Horní Pojizeří zasahují dvě podnebné oblasti. Jelikož do regionu patří obce z Podkrkonoší – Vysoké nad Jizerou, Jilemnice, Roprachtice, Poniklá, které spadají do chladné podnebné oblasti (CH 6 a CH7). Zbýlé obce patří do mírně teplé podnebné oblasti (MT 7, MT 9, MT 10 a MT 11).

Tab. č. 1

Oblast	Průměrná roční teplota	Průměrné roční srážky
Chladná podnebná oblast	5 - 8 °C	550 - 900 mm
Mírně teplá podnebná oblast	5 - 8,5 °C	550 - 700 mm

Zdroje dat: <http://www.gis.zcu.cz/studium/dbg2/Materialy/html/ch14.html>

Průměrná roční teplota v chladné podnebné oblasti nepřekročila hranici 5 °C. Což je způsobeno tím, že je to podhorská a horská oblast. Mírně teplá podnebná oblast není nijak výrazně teplejší. V této oblasti leží například města Železný Brod, Semily, atd. Zde průměrná roční teplota vystoupala na rozmezí 5 – 7 °C.

Tab. č. 2

Oblast	Průměrná roční teplota
Chladná podnebná oblast	3 – 5 °C
Mírně teplá podnebná oblast	5 – 7 °C

Zdroje dat: <http://www.gis.zcu.cz/studium/dbg2/Materialy/html/ch14.html>

5.5 Socioekonomická charakteristika

V regionu je poměrně malá koncentrace lidí, jelikož se region skládá převážně z malých obcí, kde není taková koncentrace jako v městech. Největší koncentrace obyvatel je ve městech Jilemnice, Semily, Vysoké nad Jizerou a Železný Brod.

Z libereckého kraje spadá region Horní Pojizeří do méně urbanizovaného, kde ve městech bydlí pouze necelých 59% obyvatel.

V tomto území je populační vývoj v posledních pěti letech stagnující. Mnoho mladých a perspektivních lidí se stěhuje do měst s dostatkem pracovních nabídek, a zde zůstávají středně staří a staří obyvatelé.

Liberecký kraj má převážně charakter průmyslový. To samé se dá tvrdit i o regionu Horní Pojizeří. Odvětví zpracovatelského průmyslu s vazbou na výrobu automobilů je v několika obcích regionu. Ve městě Semily byl také tradiční textilní průmysl, ale ten v posledních letech zažívá útlum. V dnešní době je zemědělství doplňkovým odvětvím. Dříve to byl téměř jediný způsob obživy pro obyvatele. Dnes se v regionu pěstují obiloviny a píce pro chov skotu.

V surovinové základně regionu Horní Pojizeří dominovala a občas stále dominuje těžba a zpracování dekoračního a stavebního kamene. Například železnobrodská pokrývačská břídlíce, kvalitní čediče a křemence. V současnosti je těžba převážně soustředěna na těžbu

písků, štěrkopísků a drceného kameniva. Do regionu zasahují zásoby černého uhlí z podkrkonošské pánve.

Míra registrované nezaměstnanosti k roku 2010 se v regionu pochybovala mezi 9 až 9,5 %. Školství v Horním Pojizeří představuje síť mateřských, základních a středních škol. Základní zdravotní péči poskytují ambulantní zařízení a lékárny, které počtem i strukturou odpovídají potřebám území. Nadregionální zdravotní péče se nachází ve Vysokém nad Jizerou a jedná se o Ústav chirurgie ruky a plastické chirurgie.

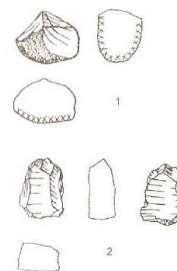
6. Vývoj osídlení a struktura zástavby Horního Pojizeří

Doklady o výskytu člověka v oblasti Horního Pojizeří pocházejí už z počátku **starší doby kamenné** – paleolitu (v Čechách přibližně 1 mil. let až 9 500 př. n. l.). Tato doba byla charakteristická klimatickými změnami, tedy střídáním dob ledových a meziledových, které se měnily s periodou cca 110 tisíc let.

(Nejstarší dějiny Českého ráje a horního Pojizeří 2010)

Období se vyznačuje výrazně chladnějším a kontinentálnějším klimatem. Ve městě Železný Brod byly nalezeny ve starší době kamenné dva kamenné nástroje – sekáče, které byly vyrobené z valounů křemene. „Nástroje, patřící do tohoto období, byly vystaveny podmínkám glaciálního prostředí, ve kterém docházelo vlivem prachu hnaného větrem k jejich obrusu“. (Jan Prostředník, Petr Šída, 2010)

Obr. 2 sekáče, nalezeny v Železném
Brodě (Nejstarší dějiny Českého ráje a
horního Pojizeří (2010))

Ve **střední době kamenné** neboli mezolitu (9 500 – 5 500 př. n. l.) měla Česká kotlina charakter lesní krajiny. Objevovali se zde borovice, břízy, osiky, jalovce, vrby, jeřáby a stepní rostliny. Později zmiňované druhy stromů ustoupily náročnějším doubravám a doubravám smíšeným, ve kterých byli obvyklé jilmy a později lípy. Ve střední době kamenné byla krajina přehledná a lehce prostupná pro lovce a sběrače.

Osídlovali se přechodně všechny biotopy, v létě i horské hřebeny. Na zvláště příhodných místech docházelo k periodickému osidlování stejných poloh. Jednalo se převážně o místa s vysokou biodiverzitou (břehy jezer, řeky skalních oblastí), protože tyto místa nabízely mnoho různých druhů obživy. (Jan Prostředník, Petr Šída, 2010)

Mladší doba kamenná (neolit) patří do biostratigrafického období atlantiku (5 500 – 2 500 př. n. l.). Tato epocha je charakteristická příznivým klimatem a průměrnými teplotami i srážkami vyššími než jsou dnes. Česká kotlina dosáhla maxima rozšíření společenstva listnatých dřevin zvaná smíšené doubravy.

Oblast horního Pojizeří byla osídlována nositeli tří neolitických kultur, a to kulturou s lineární keramikou, kulturou s vypíchanou keramikou i lengyelskou kulturou. Osu i hranici osídlení tvořila povětšinou řeka Jizera. Řeka Jizera představovala i komunikaci, po které se

zprostředkovával kontakt se středními Čechami. Osídlování mladší doby kamenné pronikala do této oblasti pouze proti toku řeky Jizery z oblasti středočeské.

Osady kultury s lineární keramikou se objevují nejčastěji u nejúrodnějších půd nebo přímo na nich. Jedná se o místa na terasách Jizery a dalších toků v oblasti. V podhorské oblasti je znám jeden ojedinělý nález zlomku kopytovitého klínu.

Dále byly zaznamenány stopy působení lidí v méně příhodných oblastech. Zatímco osídlení lidem kultury s lineární keramikou zjišťujeme v nadmořské výšce do 300 – 350 m, nálezy kultury s vypíchanou keramikou se nacházejí dokonce až ve středním pásmu Krkonoš.³

Oblast horního Pojizeří byla používána jako potravinářská základna a také jako nástupní prostor pro přechod hor. Objevení kamenných nástrojů se může stát ukazatelem při vymezování tzv. sídelních areálů.

V období kultury s keramikou vypíchanou se zvýšil počet navštěvovaných „jeskyní“. (Jan Prostředník, Petr Šída, 2010)

Pozdní dobu kamennou (eneolit) lze označit za první stěhování národů. Toto období trvalo cca od 4 200 – 2 200 př. n. l. Po mladší době kamenné nastalo vehementní střídání kultur a kulturních skupin.

V pozdní době kamenné bylo zaznamenáno zmenšování obydlí, jelikož se zvyšuje zastoupení párových rodin. Také docházelo k prosvětlování lesa, který spásal chovný dobytek, zejména malý přežvýkavci. Pravděpodobně se jednalo o sezónní pastevectví, kdy pastevci z jara opouštěli se stádem zimní sídliště a postupně navštěvovali sezónní stanoviště. Začali se objevovat menší, krátkodobě a nejspíše sezónně osídlovaná sídliště.

Ve starším eneolitu osídloval oblast horního Pojizeří lid s kulturou nálevkovitých pohárů. Tento lid se nejspíše zabýval vyhledáváním, těžbou a zpracováním kozákovské suroviny (jaspis, achátů chalcedonů,...). K regionu horní Pojizeří, co se týče přítomnosti lidí v eneolitu, je bohužel velmi málo dokladů. Jedná se o několik artefaktů nezařaditelné broušené industrie. Závěrečné období eneolitu je reprezentováno dvěma velmi specifickými kulturními komplexy – kulturou se šňůrovou keramikou a kulturou se zvoncovitými poháry. Objevy od kultur se šňůrovou keramikou v horním Pojizeří tvoří samostatnou skupinu této kultury (tzv. pojizerská, resp. lužická skupina). Tato skupina je velmi spjata se saskou oblastí. Tento lid velmi důkladně pohřbíval zemřelé. Jednalo se převážně o kostrové hroby, kdy zemřelý byl ve skrčené poloze s odlišným uložením na levém nebo pravém boku. Tento způsob uložení pojednával o pohlaví zemřelého. (Jan Prostředník, Petr Šída, 2010)

Starší doba bronzová až starší doba železná, závěr eneolitu, celá doba bronzová a starší doba železná náleží tzv. subboreálu (2 500 – 800/500 př. n. l.).⁵ Průměrné teploty byly

větší o jeden až dva stupně Celsia než dnes. Srážky byly vyšší, ale půdní eroze díky hustému lesnímu porostu byla velmi malá. V této době je charakteristická expanze buku a jedle. Proto vznikaly smíšené buko – jedlové lesy s podílem smrku. Zpočátku také tvořily velký podíl jilm a jíva, které poté ustoupily jasanu.

Po období eneolitu registrujeme v oblasti horního Pojizeří zřetelný hiát v osídlení.

Osady lidu popelnicových polí podobně jako v eneolitu zaujaly z hlediska zemědělského nejstrategičtější polohy, a to na sprašových polohách a terasách Jizery a dalších životodárných toků. V mladší a pozdní době bronzové byl zaregistrován největší rozsah osídlení v pravěku. V následné starší době železné došlo k určitému zmenšení osídlení, což lze vysvětlit zhoršením klimatických podmínek. Lid popelnicových polí začal budovat opevněná hradiště. Některé lokality svým vzhledem a charakterem zástavby dovolují uvažovat o jakémisi neurbánním systému.

V horním Pojizeří se registrují doklady lidské činnosti z mladší doby bronzové až starší doby železné. Tyto činnosti korespondují spíše s trvalým osídlením s průchodem oblasti do Polska nejspíše Novosvětským průsmekem. (Jan Prostředník, Petr Šída, 2010)

Mladší doba železná až raný středověk se z biostratigrafického hlediska jedná o období zvané starší subatlantik. Tato doba trvala od 5. stol. př. n. l. až po 1. stol. př. n. l. Klima této epochy je velmi podobné podmínkám dnešním. Období můžeme charakterizovat jako optimum šíření jedle, buku, smrku a nově i habru. Druhově byly zastoupeny olše, břízy a borovice.

Vývoj osídlení a různých aktivit lidí v této době se jeví poměrně složitě. Horní Pojizeří zůstalo do 3 – 2 stol. př. n. l. mimo keltskou oikumenu. Ojedinele se objevují doklady kontaktů mezi Kelty a lidem popelnicových polí v horním Pojizeří. Dá se odhadovat, že si Keltové podmanili horní Pojizeří zřejmě až v průběhu 2. stol. př. n. l.

V horním Pojizeří se objevilo působení nekeltského etnika v 2. – 1. stol. př. n. l. Bylo objeveno žárové pohřebiště kobylské skupiny.

Vzájemný kontakt Keltů a nekeltské skupiny (snad germánského etnika) je prozatím v úrovni teorií a hypotéz. I když nové archeologické výzkumy prokazují, že ve středním a horním Pojizeří osídlení v závěru starého a na počátku nového letopočtu, nenavazují otázky ohledně zániku keltského a počátků germánského osídlení doposud známy. (Jan Prostředník, Petr Šída, 2010)

Ze severu a severovýchodu vnikl do řešeného regionu nový národ, který mrtvé spaloval a jejich popel ukládal v popelnicích. Toto pokolení, podle nálezů, náleželo původu

slovanskému (lužickému). Slované osazující region, vedli život klidný a pokojný. Živilí se polním hospodářstvím a chovem dobytka. (František Míza, 1930)

Slované byli později děleni na mnohé větve. V Horním Pojizeří byli usazeni Chorvaté, kteří přišli horskými průsmyky ze Slezska. Šířili se po vodě. Osady, které založili, byly původně sídlem jediného rodu, proto neměly zvláštní jména, a nesly jména osazené rodiny, například Přechovici po praotci Přechovi, Roprachtici po Ruprechtovi. Ve 13. století, kdy přestávalo staré kmenové zřízení, přeměnila se koncovka – ci na koncovku – ce.

Z oblasti horního Pojizeří pocházejí doklady o přítomnosti Germánů až z **doby římské** (1. – 5. stol.). Důležitým pramenem z doby římské jsou nálezy mincí. Z těchto nálezů vyplývá důležitá skutečnost, a to, že Germáni respektovali trasy komunikací. Není vyloučena souvislost s existencí komunikace vedoucí přes Novosvětský průsmyk.

Bohužel dosavadní archeologické prameny nedávají mnoho možností pro osvětlení vývoje osídlení v regionu horní Pojizeří v době římské.

Oblast Horního Pojizeří má oproti Jičínu i oblasti středního Pojizeří velice skromné stopy po činnosti člověka. U objevených sídlišť se postrádají klasické zahloubené chaty, proto se předpokládá, že stavby byly pouze nadzemní konstrukce. Také chybí typické hluboké obilnice. Tento fakt se dá vysvětlit vysokou hladinou spodní vody a nepříliš vhodným podložím. Objevují se spíše dlouhé mírně zahloubené objekty, které byly nejspíše hospodářského či zásobního charakteru.

Také raně středověká hradiště bohužel v horním Pojizeří chybějí. Ve starší literatuře jsou některé lokality za hradiště pokládány, například Benešov u Semil, ale tuto lokalitu za raně středověké hradiště nelze považovat. (Jan Prostředník, Petr Šída, 2010)

Starodávne staroslovanské zřízení začalo doznávat mnoho změn. Pražská knížata rozšířila a upevnila svou moc nad slovanskými větvemi v Čechách a přivlastnili si jejich půdu. Tou byla odměňována většinou šlechta rodová a úřednická za prokázané služby. Rodová i úřednická šlechta pak tyto pozemky osazovala osadníky, kteří přišli z rodinných vsí a stali se zakladateli nových osad. Osady už nebyly sídlem jedné rodiny a dostávaly název ne podle praotce, ale podle polohy místa nebo dle zakladatele, například Benešov podle zakladatele Beneše, Bozkov dle Bozek nebo Božek, ... (František Míza, 1930)

V nejstarších dobách bylo v krajině mnoho lesů, ale z nich dříve nesměl nikdo mýtit, jelikož šlo o ochranu země, a bylo to knížaty přísně zakázáno. Od zákazu těžby lesa bylo odstoupeno na počátku 13. století, kdy byl les otevřen domácím i cizím osadníkům. Poskytl půdu ke vzniku mnohých soukromých statků, které vznikly právem zákupním. Právo zákupní

se do Čech dostalo z Německa. Osady, které takto vznikly, se poznají podle rozdělení půdy v pravidelné a dlouhé rovnoběžné pruhy stejné výměry, tzv. lány. (František Mizera, 1930)

Lán byl označován pozemek, který bylo možno zorat jedním pluhem, a stačil na výživu jedné rodiny. V různých osadách se lány lišily, ale v jedné a téže osadě však byly stejné.

Původní tvar osad byl okrouhlý, oválný, nebo také čtyřúhelníkový. Po skončení staroslovanského kmenového zřízení se přestalo také s okrouhlými tvary vesnic. Nové osady neměly příslušníky jednoho kmene, rodu, a proto byly zakládány tak, jak okolnosti dovolovaly. (František Mizera, 1930)

Ve 14. a 15. století byl region Horní Pojizeří souhrnem vsí a dědin čili vsí. Každá ves se skládala z několika domků. Domy byly roubené z trámů, pokrývané šindelem nebo kryté slámou. Domy byly neveliké, ale důkladné. Větší usedlosti mívaly sruby k uchování obilí, potravin a oděvů. Tyto sruby neměly stejný účel jako staročeské ochranné sruby, které neměly okna a stály na skále nebo vyvýšeném místě. (František Mizera, 1930)

Ulice v obcích a městech byly hluboké úvozy stoupající příkře do vrchu. Byly nerovné, hrbolaté a nečisté, po kterých vozy jezdily jen velmi obtížně. V této době se město Semily začalo rozšiřovat směrem k dnešní Jílovecké ulici, dále na Příkrý a k Vysokému nad Jizerou. Jiná cesta se rozšiřovala od nynějšího zámku vzhůru na náměstí. (František Mizera, 1930)

Dnešní Riegrovo náměstí nebylo vůbec zastavěné. Na dnešním Nábřeží Svatopluka Čecha byl rybník a toto území bylo též neosídleno, jelikož při rozvodnění řeky Jizery byl celý břeh a jeho okolí zaplaveno. Později bylo zvednuto řečiště řeky, rybník byl proměněn v louku. Poté se zde začaly stavět nové domky. Vystavovali se pazderny, což byly domy, ve kterých se vyčesával len. Další výrazný stavební rozkvět nastal až v 17. a 18. století. O nejstarších semilských „usedlících“ se toho ví velice málo. O „přistěhovalcích“ jsou známy skromné zprávy. (František Mizera, 1930)

Kolem 15. století náležel Bozkov a Vysoký nad Jizerou panu Zbyňkovi údajně z Hazmburka. Pan Zbyněk tyto usedlosti postoupil v roce 1474 panu Alšovi z Lomnice nad Popelkou. Za panování Vojtěcha Maxmiliána hraběte Desfoursa byl v roce 1687 postaven v Semilech dřevěný kostel. K farní semilské osadě náležela i následující místa – Semily, vsi Benešov u Semil a Příkrý. (František Mizera, 1930)

O rok později, tedy v roce 1688 bylo pouze osm pohřbů, jelikož následkem třicetileté války a později morové epidemie bylo velmi málo obyvatelstva. Kolem roku 1693 v obci Bozkov ustoupil zchátralý dřevěný kostel nové kamenné budově, která byla dostavěna v roce 1693.

Od roku 1682 jsou dochovány farní semilské matriky, které byly vedeny stručným a prostým způsobem. Podle těchto matrik se dalo zjistit několik informací, například přírůstek obyvatelstva v regionu Horní Pojizeří v období 1682 – 1686. Za čtyři roky se narodilo v Semilech 73 dětí, v Benešově u Semil 43 dětí, Háje nad Jizerou přivítali 56 nových občánků, Roprachtice 38 přírůstků, 41 dětí přibýlo v obci Bozkov, Vysoké nad Jizerou přivítalo 28 nově narozených obyvatel a v Příkrém se narodilo 30 dětí. (František Mizera, 1930)

V dobách třicetileté války opouštěli sedláci grunty, což byly statky. Řemeslníci se vzdávali živností a skrývali se nejen před Švédy, ale i před císařským vojskem. Domy a statky hospodářů pustly mnoho let.

Lidé, kteří přečkali válku, vedli dlouhá léta po válce velice smutný život. Ve většině obcí a měst byla napočítána jen třetina domů, zbytek domů byl polorozbořený nebo opuštěný. Města položená při hlavních cestách na tom byla ještě mnohem hůře, jelikož tudy táhla vojska. Jedná se například o město Semily, Vysoké nad Jizerou, ... Největší ztráty, ale byly zaznamenány na venkově. Města se zmožila mnohem rychleji než vesnice, které mnohdy zůstaly opuštěné a z velké části do 18. století velice řídce osídlené. V regionu Horní Pojizeří v této době nastal i úpadek železářství, soukenictví, výroba lněného zboží a sklářství. (František Mizera, 1930)

Od konce války se po celých Čechách potloukalo mnoho propuštěných žoldnéřů a vojáků, kteří se dali na lupičské řemeslo. Proto císař Leopold při své první návštěvě Čech nakázal, aby se všechny lesy podél silnic vykácely, aby se loupežníci neměli kde schovávat.

Časem vykácené lesy zarostly, proto opět sněm nařídil v roce 1668 a 1669, aby držitel statku dal u svého pozemku lesy a háje podél silnice opět vykácet. Nařízeno také bylo, aby cesty pro pohodlí pocestných byly opravovány a v dobrém stavu udržovány. (František Mizera, 1930)

Ke konci 17. století a na začátku 18. století bylo postaveno mnoho nových statků a chalup. Obyvatel po válce bylo velice málo, což nemohlo stačit k obdělávání pozemků. Prostému lidu se vedlo i po válce hůř. Pány českých statků se stali cizinci, kteří český lid brali jako otroky. Rok 1668 byl pro sedláky zlomový, jelikož se sedláci v celém Horním Pojizeří vzchopili a oprostili se od roboty. (František Mizera, 1930)

Ke konci 17. století bylo v Semilech přibližně 40 obydlených domů a 14 domků bylo opuštěno. Obydlené domy byly malé a počet obyvatelstva velice nízký. Následky po válce byly zapomenuty, rozvoj Semil a okolních obcí zadržela pohroma, která město a okolí postihla v roce 1691. (František Mizera, 1930)

Vznikl oheň, který proměnil celé město a okolí v doutnající spáleniště. Oheň během několika hodin zničil farní kostel, kostelík sv. Jana Křtitele na Koštofranku, vrchnostenské budovy,

panský dvůr s hospodářskými budovami, faru, školu a mnohé sousedské domy, které byly vesměs dřevěné. (František Mizera, 1930)

Podle Františka Mizery bylo město zničeno celé, kromě jediného domu – panské barvírny. Domníváme se, že požárem byl zničen pouze střed města. Požárem zchudlo obyvatelstvo nad míru. Jen někteří občané si mohli dovolit postavit bez cizí pomoci nový příbytek. Pomoc poskytli i obyvatelé z okolních obcí z regionu Horní Pojizeří. (František Mizera, 1930)

Největší pomoc ovšem poskytl majitel panství hrabě Ferdinand Ignác Desfours. Hrabě svým nákladem nechal zničené domy postavit a za mírné poplatky je přenechal dřívějším majitelům. Aby se obyvatelé vyvarovali podobného neštěstí, stavěly se mnohé domy dále od vnitřního města, čímž vznikaly některé samoty, například Příkrý.

Díky takovéto pomoci se město a okolí zanedlouho po požáru objevilo v novém rouše. Dokonce tu za několik let stálo více domů než před požárem. (František Mizera, 1930)

Rozvoj města Semily a okolních obcí pokračoval v 18. století velmi rychle. Nedlouho po požáru mělo město Semily již 75 domů. V roce 1770 bylo provedeno první přesné sčítání lidu. Při této příležitosti bylo nakázáno, aby všechny domy ve městech a obcích byly očíslovány. V témže roce bylo napočítáno například v Semilech 151 domů, ve kterých bydlelo 618 obyvatel. (František Mizera, 1930) Vesnice a města Horního Pojizeří se jeví jako shluky domů, které byly budovány bez pevného řádu. Po prozkoumání zjistíme, že se shluky objevují podél řeky Jizery nebo menších říček.

Vydáním císařského patentu 20. dubna 1785 byla vyslovena zásada, aby každý majitel statku stejnoměrně podle výtěžku z pozemku přispíval do státní pokladny. Měřením se stanovila výměra užitných pozemků. Každý pozemek obdržel své číslo (topografické). V Semilech se tímto měřením zjistilo, že některé pozemky mají jinou výměru, než se dříve stanovovalo. (František Mizera, 1930)

Podle J. V. Scheybala (1960) se přistupovalo k zakládání českých osad teprve v počátcích středověké kolonizační epochy. Nevelká návesní sídla vznikala na vyvýšených polohách lesních latifundií klášterních i laických. Tyto sídla se podobala starším slovanským vesnicím Českého ráje. Plužina byla povětšinou dělena paprskovitě. Domy tvořily kruhovou základnu nebo byly uspořádány do tvaru podkovy. Osady vznikaly na ostrožnách hlubokých srázů říčních a potočních nebo také dále v mělkých začátcích roklín, které směřovaly k řece. Takový ráz má například vesnice Bozkov.

Ve 13. a 14. století se objevovali přípotoční vesnice emfyteutického charakteru. Objevují se i v regionu Horní Pojizeří, například u Jilemnice a Vysokého nad Jizerou. K nejrozsáhlejším koloniím tohoto typu patří Roztoky, Branná na Jilemnicku, Roprachtice.

Středověké osady Horního Pojizeří zažily v prvních staletích své existence dřevěnou kulturu (J. V. Scheybal, 1960). Byl zde nadbytek lesů, kde kvalitní dřevo nemělo téměř žádnou hodnotu, a proto se roubilo všude a všechno. Kromě obytných a hospodářských budov se roubili i průmyslové podniky (pily, mlýny, hamry, barvírny, důlní stavby a sklářské hutě). Díky roubení zaznamenalo tesařské a sekernické řemeslo značný rozkvět. Také byly roubeny stavby církevní, převážně fary, kostely a zvonice. Z těchto roubených církevních staveb se bohužel mnoho nedochovalo, jelikož baroko odstraňovalo mohutné dřevěné chrámy bez věží a samostatné bedněné zvonice (J. V. Scheybal, 1960).

Statky byly stavěny ve vzdálenostech přibližně sto metrů. Ležely na vyvýšených březích potočního nebo říčního údolí. Od záhumení začínaly dlouhé pruhy polí, které oddělovali široké meze, na které se snášelo z polí kamení a také zde rostlo nejružnější křoví a stromoví. Plužiny dostávaly pomístní názvy, například „ve skalkách“, „na vyhlídce“, „na rybníkách“ apod.

Údolní luka byla po celý středověk nezastavěná a sloužící povětšinou k obecní pastvě a bělidlu. U říček a potoků stával většinou jeden mlýn, ale v 16. století přibýly další. V 16. století také začali osazovat údolní luka chalupníci, zahradníci, bezzemci.

K mladším vesnicím patří osady, které byly založeny na rozparcelovaných pozemcích městských a panských dvorů. Malá města vytvořila středověká feudální šlechta v blízkosti starších vesnic nebo na jejich pozemcích. Zpravidla se utvářela na průsečících důležitých obchodních cest, nebo u říčních brodů. Centrem městeček byla tržiště, která měla pravoúhlá založení nebo ráz nepravidelných táhlých obdélníků. Obdélníky nebyla ničím jiným než značně rozšířenými cestami (J. V. Scheybal, 1960). Náměstí bylo nejpodstatnější částí osídlení, od kterého vedly krátké uličky do polí. Většina měst nebyla uzavřena jinak než dřevěnými ploty a trámcovými ohradami, které se podobaly ohradě.

V Pojizeří bylo jedinou stavební technikou dřevěné architektury roubení. Hrázdné stěny, které byli časté v sousedním německém pohraničí, do českých vesnic nikdy nepronikly. Jak bylo výše uvedeno, v tomto regionu byl nadbytek lesů a kvalitního stavebního dřeva, proto nemělo takřka žádnou hodnotu a roubilo se všude a všechno. V těchto dobách bylo velmi rozšířené, kvetoucí a vážené řemeslo tesařské. Stejně tomu bylo s řemeslem sekerníků. (J. V. Scheybal, 1960)

7. Lidová architektura v kulturní krajině Horního Pojizeří

Lidová architektura je soubor stavebních projevů nebo jednotlivý stavební objekt vytvořený lidovými staviteli podle vlastních představ, názorů, potřeb, požadavků a tradic lidu v určité oblasti a stavěná většinou svépomocí.

Charakteristickým rysem lidové architektury je použití místního stavebního materiálu. V 18. a 19. století bylo zavedeny regionální zvláštnosti, které spočívají převážně v architektonických a výtvarných detailech, zformovaných a udržovaných tradic. Řazením těchto architektonických a výtvarných detailů vzniká pestrá mozaika lidové architektury. V lidové architektuře se setkávají prvky individuální povahy s projevy kolektivního charakteru.

Lidová architektura je vlastně architektura bez architektů. Stavitele inspiruje vzhledem k přirozenému a kulturnímu začlenění do přírody i reliéfu krajiny. Dále inspiruje souladem mezi rytmem přírody a jejími rozměry, tvary a proporcemi, a také využitím ekologicky nezávadného přírodního stavebního materiálu, který je dostupný v určitém regionu.

U lidové architektury se hodnotí převážně urbanismus, objemové vztahy i s vnitřním funkčním členěním, dále výzdoba fasád a řešení interiérů. (J. Vařeka, V. Frolec, 2007)

Jak už bylo výše zmíněno, většina obytných druhů lidové architektury Horního Pojizeří je oblast dřevěných roubených domů. Region Horní Pojizeří je část regionu Krkonoše. Pojizerský dům je charakteristický jednoduchým půdorysem a zdobenými lomenicemi a stejně jako podkrkonošský dům mají pojizerské domy základnu trojdílného uspořádání.

Do síně domu se vcházelo ze zápraží, které představuje většinou dlážděný zvýšený chodník z hlíny nebo kamene a je krytý přečnávající střechou. Sín se vyznačuje tím, že neměla žádné topeniště a sloužila tedy k hospodářským a komunikačním

obr. 3 Lomenice u domu v Hájích nad Jizerou

Zdroj: foto Procházková Eliška (2010)

účelům, a také se zde uskladovalo častou používané nářadí (pila, sekera, ...). Síň představovala prostřední část stavení, a pokud v zadní části síně nebyla černá kuchyně, kde hospodyně vařila na otevřeném ohni do rozšířeného otevřeného tělesa komína, byla tato část domu průchozí. Ze síně povětšinou vedly schody na půdu či do patra. Dále zde nacházíme padací dveře s poklopem, pod kterým se skrývaly schody nebo žebřík - vstup do sklepa.

Základní obytný prostor představovala světnice, která byla přístupná ze síně. Světnice vyplňovala celou průčelní část domu. Zadní část tvořila komora nebo chlév. Komora se využívala na uskladnění potravin nebo šatstva. Občas se tato komora používala také jako výměnek nebo příbytek pro podnájemníky. Chlév často míval druhé dveře přímo ze síně.

Rozvinutější podobou výše zmiňovaného typu domu je, když prostor sednice rozdělovala příčka tak, že u boční stěny domu byla vytvořena další místnost sloužící jako komora nebo sednička.

Můžeme se setkat také s případem, kdy komora byla za chlévem. Chlév byl i nadále přístupný ze zápraží, anebo se také výjimečně do obou místností vstupovalo ze síně. V dnešní době se to může jevit jako méně hygienické, ale v domě se udržovalo živočišné teplo. Lomenice u pojizerských domů je převážně trojúhelníkový štít z různě skládaných prken. V tomto regionu bylo nejčastěji kladení prken na lomenici svislé a „klasovité“. Oba způsoby lomenic bývaly zakončeny podlomenicí.

Zdobení lomenice dosáhlo největšího rozkvětu právě v severních Čechách, tedy i v regionu Horní Pojizeří. Lomenice jsou díly dovedných tesařů. Nejjemnější práce tesařů se objevovaly v Čechách v letech 1790 až 1830. Později se tvary výzdob zvětšují. Čím bohatší skládaná lomenice, tak se jednalo o bohatší usedlost (rychtu, hospodu, kovárnu,...). Zdobené lomenice se šířily dále na ostatní domy, ale nebyly však na všech obydlích v obci. (J. Louda, 2008)

7.1 Kulturní krajina

Kulturní krajina vznikla činností člověka a přírody. Tuto krajinu lze dělit do čtyř typů – lesohospodářská krajina, těžební krajina, zemědělská krajina a sídelní krajina.

Lesohospodářskou krajinu utváří les, o který člověk pečuje, vysazuje a využívá ho. Další krajina bývá velmi porušena podpovrchovou a povrchovou těžbou nerostných surovin. Tento typ krajiny je nazýván těžební krajina. V dnešní době se lidé snaží zarovnat těžební krajinu a rekultivovat jí. Zemědělská krajina je tvořena vinicemi, poli, sady, loukami a pastvinami. Zemědělskou krajinu lidé zatěžují kromě orání, zavodňování, odvodňování a hnojení i

nadměrným používáním průmyslových hnojiv a prostředky proti škůdcům. Čtvrtým typem kulturní krajiny je krajina sídelní, ve které člověk změnil přírodní složky. Území města zahrnuje domy, průmyslové závody a sklady, uliční síť, parkoviště a sportovní zařízení.

Kulturní krajinu Horního Pojizeří formovala hospodářská činnost člověka. Lidová architektura zpestřuje kulturní krajinu svými dochovanými architektonickými prvky a je velmi zajímavá pro obyvatele a turisty. Lidová architektura je do krajiny začleněna mnohem ohleduplněji než architektura dnešní doby, která působí až násilně.

Region Horní Pojizeří je kulturní krajina, kterou z největší části tvoří lesohospodářská půda s půdou trvale travními porosty. Menší zastoupení nalezneme u půdy zemědělské. Vůbec nejmenší zastoupení má plocha sídelní, a proto můžeme tvrdit, že se jedná o region, který je velmi málo osídlený. Kulturní krajinu Horního Pojizeří dnes utváří mozaika sídelních, zemědělských, lesohospodářských ploch a trvale travních porostů.

obr. 4 Lomenice u domu v Benešově u Semil

Zdroj: foto Eliška Procházková (2010)

8. Pojizerský lidový dům

Hlavní stavební materiál představovalo dřevo, jelikož tento materiál byl v daném regionu dostupný, snadno opracovatelný a měl dobré izolační vlastnosti. V nejčastějším případě se **stěny** domů roubily z hraněných tesaných trámů, které zajišťují lepší soudržnost stavby. V regionu Horní Pojizeří se používaly hraněné tesané trámy dvěma způsoby – na rybinu a na zámky. Způsob na rybinu se nejčastěji používal v 17. a 18. Století, protože tento způsob byl tesařsky čistý, snadnější a velmi pevný a bránil rozjetí trámů do stran, jelikož konce trámů byly zešíkmeny. Způsob na zámky se začal nejčastěji objevovat na přelomu 19. a 20. století. Zmiňovaný způsob používal již trámy shodného průřezu. (J. Louda, 2008)

Spáry obytných domů byly vyplňovány mechem nebo slámou, a pro utužení výplně se používala mazanice z jílu nebo hlíny s plevami či řezanou slámou. Omazané spáry se barvily vápnem. Trámy zůstávaly dlouho bez nátěru a vlivem slunce ztmavly. Nátěr vápnem se soustředil na čela trámů. Nejpoužívanějším motivem zdobení byl kříž rozdělující úhlopříčně čela trámů do čtyř polí, ve kterých bylo po bílém puntíku. Větší čela trámů vyplňovaly pole místo puntíků obloučky nebo podkůvky. První polovina 19. století změnila předešlý trend a velmi často se celé stěny roubených domů bílily. (J. Louda, 2008)

Dnes jsou spíše známé roubené chalupy, které mají kombinaci tmavě hnědé s bílými spárami. Tato kombinace se objevila až v závislosti chalupářského stylu ve 2 polovině 20. století. Stodolám se nechávaly spáry nevyplněné, aby lépe větraly. Trámy stěn stodol zůstávaly bez nátěru.

V regionu Horní Pojizeří se občas setkáme i s typicky horskou variantou, která byla závislá na klimatu, a to obkladem šindele a prkny.

Vnitřní stěny roubených domů se v celých Čechách od 19. století bílily, a jinak tomu nebylo ani v regionu Horní Pojizeří. Výjimky představovaly jen bílené spáry, nebo barevný nátěr, který byl shodný s vnějším nátěrem.

Přístavby a doprovodné stavby (například stodoly, seníky, ...) utvářela lehká hrázděná konstrukce s bedněním. Na bednění se používal šindel, který byl později vytlačen prkny. Dnes v Horním Pojizeří přístavby ani doprovodné stavby téměř neobjevíme. Když už přeci máme to štěstí, tak jsou opravované čímkoli a původní podoba objektu není poznatelná.

Dalším stavebním materiálem byl kámen. Později ho téměř vytěsnila cihla. V regionu Horní Pojizeří se roubení udrželo. Zděné bylo nejdříve jen topeniště a přilehlá stěna. (J. Louda, 2008)

Roubené chlévy se v Horním Pojizeří, stejně jako v Krkonoších, stavěly poměrně dlouho. Konec 19. století vystřídal roubené domy za zděné. Vnitřní uspořádání zůstalo podobné jako u roubených domů. (J. Louda, 2008)

Strop měl povětšinou typ povalový, který byl známý po celém území Čech. Zhotovený byl z povalů, které se kladly vedle sebe ve směru osy domu a byly podpírané nemnoha stropními trámy. Mezery mezi povaly byly vyplňovány stejně jako u stěn mechem, slámou,...). Tyto stropy se buď bílily, nebo měly bílené, tedy kontrastní spáry. Podlahu půdy a protipožární izolaci tvořila vrstva hliněné mazanice, která se kladla na povaly.

Módnější formou byl strop s fošnovým či prkenným záklopem. Nejnovější je způsob na drážku a péro. Takovýto strop vyžadoval více příčných stropních trámů. Stejně jako předešlý typ stropu byl tento pomazán vrstvou mazanice.

Stropy v chlévě, síni i komoře byly povalové, ale povaly byly slabší. (J. Louda, 2008)

Okenní i dveřní otvory tvořily masivní zárubně z masivního svislého trámku. Do drážek trámku se zasouvaly čepy ze stěn. Dveřní zárubně se taktéž tvořily převážně ze dřeva. Občas se objevují zárubně ze sbíraného kamene, který se sestavoval a tvaroval do požadovaného tvaru. Výjimečně objevíme pískovcové zárubně dveří. (J. Louda, 2006)

Okenní otvory byly velmi malé se čtvercovým tvarem. Dostatek světla do domu vpouštěl dostatečný počet malých okének. Například štítová stěna měla nejčastěji tři okna. Rozmístění bylo symetrické, a to podle svislé osy přízemí. Stěna směřující do dvora mívala dvě nebo tři okénka. V komoře nebo chlévě stačila malá okénka. Jejich rozměr byl poloviční než oken u světnice.(J. Louda, 2006)

obr. 5 Obložky roubeného domu v Benešově u Semil

zdroj: foto Eliška Procházková (2010)

Typ oken byl velmi jednoduchý. Z počátku byla neotvíratelná, na větrání sloužila jen jedna tabulka v okně. Okna domů Horního Pojizeří byla dělena mřížkou do čtyř polí. Dříve se používalo jako tepelná izolace jednokřídlé svlakové vnější okenice. Svlakové okenice byly občas zvýrazněny pestrým malováním. Vytlačení tohoto prvku přispěly dvojítá okna. Stále můžeme vidět dvoukřídlé nebo jednokřídlé vnější neotevíratelné okno s větrací tabulkou, které bylo umístěno celoročně. Na zimní měsíce se do zárubní vsazovaly vnitřní okna. Zmiňované okno bylo vždy jednokřídlé a nemělo panty. Dalším, známějším typem byla špaletová okna. Špaletová okna byla dvoukřídlá a dělená povětšinou na šest částí. Jedna část se otvírala dovnitř – vnitřní okna, a druhá část ven – vnější okna. I u špaletových oken přetrvávala otvírací větrací tabulka.

Stále velmi často můžeme objevit zdobný prvek u oken a tím jsou obložky oken, kterým se říkalo šambrány. Šambrána je u lidové architektury dekorativní rámované ostění oken. Můžeme se setkat s obložkami barokně a rokokově vyřezávanými, ale i klasicistně prostým a pseudolidovým z 20. a 30. let 20. století.

Dřívější nejčastější typ dveřního otvoru byly jednokřídlé prkenné svlakové dveře, ovšem tento typ dveří objevíme dnes u roubených domů Horního Pojizeří velmi výjimečně. Nejvíce nalezneme dochovaný typ dveří, které byly dvoukřídlé ve stylu secese. Vnitřní dveře byly nejčastěji prosté svlakové. Tento typ dveří později nahradily dveře rámové s obdélníkovými skleněnými výplněmi. Co se týče barvy, tak nejčastěji byly kontrastní vůči stěnám. (J. Louda, 2008)

Co se týče typů **krovů**, tak u většiny domů jsou hambálkové. Hambálek se říká vodorovnému trámu, který spojuje krov střechy nebo patro ve stodole. Také se takto nazývalo bidlo na sušení prádla. U větších chalup se konce hambáleků podpírali stolicemi, což byly nosné části krovu, které se kladly ve vzdálenosti 5 metrů.

Krokve se stropním trámem vytvářejí rovnoramenný trojúhelník. Úhel ve vrchní části trojúhelníku zpravidla bývá ostřejší než 90°. V regionu Horní Pojizeří mají střechy méně strmý spád než v Krkonoších.

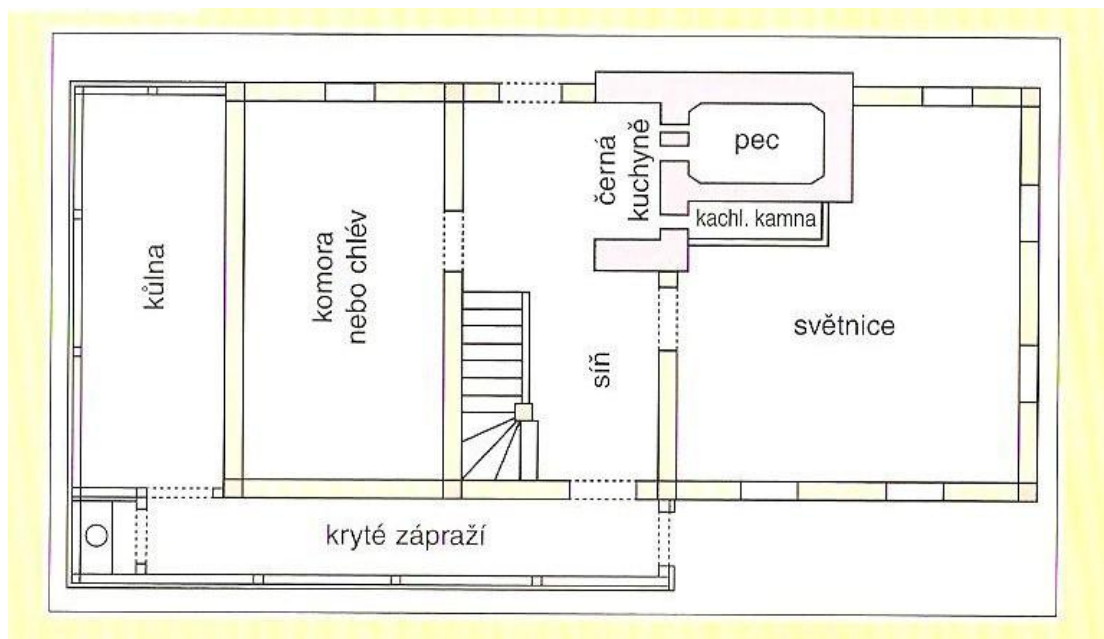
19. století přineslo nový typ krovu – vaznice se pokládá na obvodovou stěnu, která je zvýšena o půdní nadezdívku. U těchto krovů se nepoužívalo spojení s konstrukcí stropu a sklon střechy klesal pod 45°. Nástup tohoto typu krovu změnil vzhled roubených i zděných vesnických domů a tím domy ztratily kouzlo charakteristické lidové malebnosti. (J. Louda, 2006)

V Horním Pojizeří byly typickou **střešní krytinou** došky, na hřebenu a hranách střechy kombinované se šindelem. Došky byly vyráběné ze snopků dlouhé žitné slámy a rákosu.

Tento typ střešní krytiny se používal převážně jen v regionu Horního Pojizeří a západních Krkonoš, protože do území zasahovalo pěstování obilí. Na konci 19. století začala došky vytlačovat térová lepenka. (J. Louda, 2006)

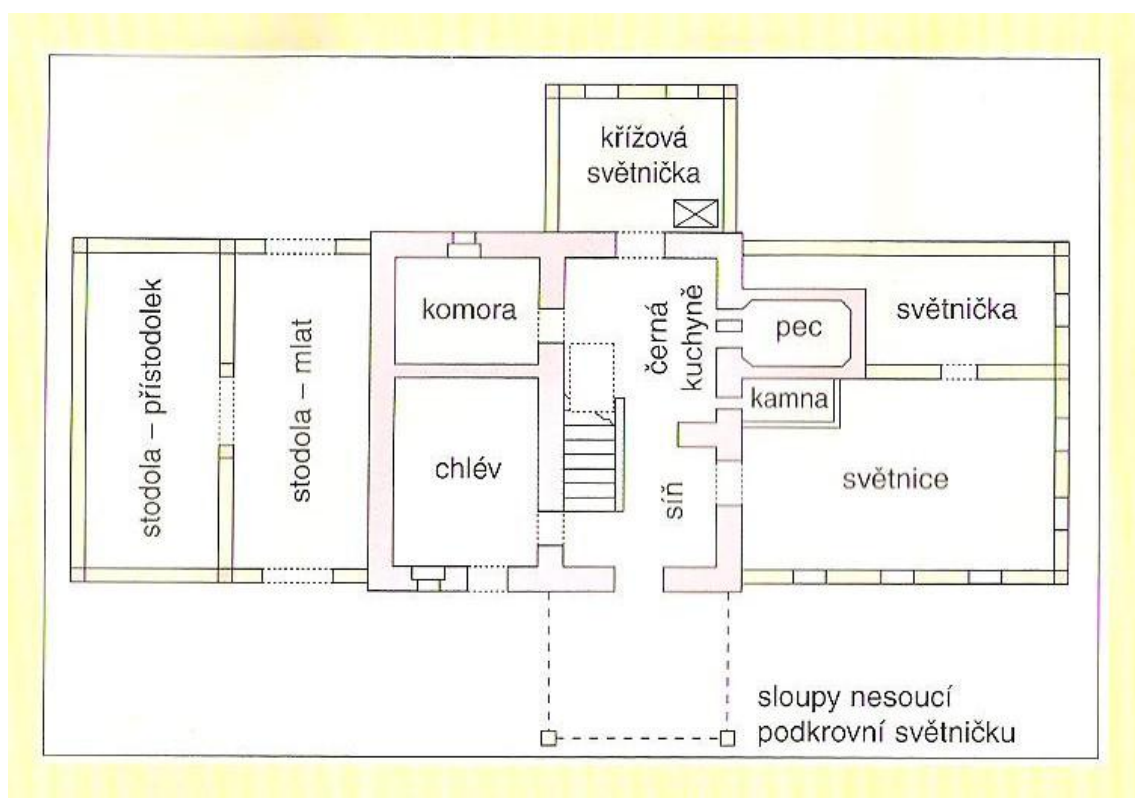
Štít neboli lomenice domu vypovídá mnoho informací – pestrost forem.

K regionu Horní Pojizeří lze říci, že zde můžeme objevit jedny z nejbohatších štítů z celých Krkonoš. Většina domů má plochu lomenic členěnou do dvou až čtyř pásů. Pásky byly doplňovány svislými vyřezávanými lištami. Objevuje se také tzv. kočičí procházka, což znamená vlys z dřevěných, po většinou plochých kuželek, které rozdělují střední část lomenice s malými okénky. U spodního okraje štítů bývá vyřezávaná vodorovná lat'. Na novějších domech z 19. a 20. století je zmiňovaná lat' a prkna ozdobně zaříznutá. Spodní lat' měla v regionu Horní Pojizeří velkou pestrost tvarů - obloučky, hroty, půlkruhy.

obr. 6 Půdorys jednoduchého domu s krytým zápražím

Zdroj: Lidová architektura Krkonoš (2006)

obr. 7 Půdorys rozvinuté podoby domu

zdroj: Lidová architektura Krkonoš (2006)

9. Interiér venkovského domu

Dnes už nemáme představu o dřívějším vzhledu pojizerského vesnického interiéru a historickém vývoji. Modernizující úpravy zasáhly pojizerský interiér v devatenáctém a dvacátém století a směřovaly se k co největší podobnosti domu městského.

Zemědělské obydlí vzalo za své většinou už v druhé polovině devatenáctého století. Zachováno bylo jen pár starších kusů nábytku, místy se zachovalo i původní rozmístění, ale nové lidové kusy nábytku nepřibývaly. Z původního mobiliáře zbylo jen několik dosluhujících židlí a lavic, v síních a v komorách zašlé malované skříně či truhly. Tohoto nábytku si v dnešní době váží jen málokdo, proto se musí sbírat cenné hodnoty po pamětnících, archívech, lidových kronikách a v časopisech. V takovýchto spisech jsou uloženy poznatky o vzhledu interiéru, tak i o způsobu bydlení v něm a o životě, jaký kdysi panoval.

Dnes bychom v chalupách těžko našli staré hliněné podlahy, tzv. „**zem**“. Tesané a později prkenné podlahy se začaly objevovat teprve v prvních desetiletích 19. století. Jinak tomu bylo ve městech, kde se prkenná podlaha začala objevovat už v 15. století.

U venkovských chalup se později hliněné podlahy nahrazovaly, na plocho kladených cihlách nebo pískovcovými deskami, později dlaždicemi a cementem.

Roubené domy neměly uvnitř omítané ani natírané stěny barvou. Dbalo se totiž na ochranu starého trámů. Konzervačním přípravkem byla volská krev, po které stěny a stropy téměř zčernaly.

Okna venkovských domů prošla za poslední staletí neobyčejně čilým a zajímavým vývojem. Ve středověku a novověku byly jen úzké štěrbiny, vyříznuté do dvou trámů, podobné jako občas známe dnes u dřevěných chlévů, srubů a jiných hospodářských staveb. Tyto vyříznuté prostory byly zakrývány papírem, pergamenem nebo blanami.

Od konce 18. století a pak převážně v 19. století se začala objevovat větší okna po stranách pobíjena bohatě vykrajovanými prkennými obložkami. Okénka v komorách, kde se ukládaly různé cennosti, zejména zásoby potravin a šatstvo, bývaly zajištěny železnými mřížemi nebo na plocho kovaných a po stranách rozeklanými pruty.

Zajímavou otázkou je otázka venkovských topenišť. Dnes jsou všechna kamna v pojizerských chalupách zmodernizována. V šedesátých a sedmdesátých letech 19. století vytlačily poslední kamna sporáky.

V archivních dokladech je zaznamenáno, že až do 16. století bývalo v chalupách pojizerských vesnic pouze jediné kryté ohniště, které bylo vytápěno ze síně. Po 16. století je

doloženo přistavování kamen, která byla převážně z cihel a z lomových kamenů, které spojovala malta. J. Šolc a J. V. Scheybal usuzují, že v Pojizeří byla kamna častým jevem už před třicetiletou válkou. O jejich vzhledu se neví ovšem nic. Usuzují, že hrnčířské kachle byly polévány glazurou a na vesnicích se ujímaly až ke konci 17. století, kdy se obyvatelé poprvé začali dovídat o tzv. „bílých“ kachlích.

Kachle v tomto regionu byly nejspíše ploché, nanejvýše mírně profilované nebo zdobené kachle pravoúhlého tvaru.

Kamna se přistavovala k obílené mohutné krychli staré pece, která byla vytápěna, stejným způsobem jako pec, tedy ze síně. Jídlo se vařilo ve věžovitém nástavci kamen, do kterého se dávaly hrnce pomocí dřevěných „rasošek“ nebo „bidlí“, což byla tyč se železnou vidlicí. Tímto nástrojem se posunovaly nádoby po tzv. „vozejčku“ do ohniště. Otvor vedoucí ze síně do kamen se nazýval „nístěj“ a byl široký asi 50 cm. Ohniště bylo po stranách i nahoře uzavřené a vytvářelo kachlový kryt, který měřil asi dva metry.

Věžovitý nástavec měl profilované římsy, do kterých býval zapuštěn okrouhlý kovový „medenec“ nebo kamnovec, nad kterým byla umístěna trouba zakrytá dřevěnými zásuvkami.

Čištění kamen obstarávali potulní peciválové, kteří do kamen vlezli celí.

Kamna byla oblíbeným místem starších lidí. Ti je ve světnici obestavěli po obou stranách lavicemi a zde často vysedávali. Na pec, jejíž hoření plocha, tzv. „pekelec“ nebo „krumpešť“, bývala oblíbeným místem k přespávání, jelikož to bylo nejteplejší místo v chalupě, vedly zpravidla dva nebo tři stupně.

Vaření v těchto kamnech, vytápěných ze síně, bylo velmi obtížné. Výhodou bylo jediné to, že se ve světnici nenatrousilo roští a jiné nečistoty, které byly spojené s topením a vařením.

Oheň se rozdělával křesadlem a ocílkou. Trvalo velmi dlouho, než se z jiskry, která byla zachycena na troud zdoutnalými hadry a dřívkem namočeným v síře, rozplápolalo roští v kamnech.

Kouř z pece i z kamen byl vypouštěn tzv. „capouchem“ do komína. Dříve byly tyto „capouchy“ vyplétány roštím a omazány jílem. Jednalo se o čtyřhranné, zužující se dýmníky, které z počátku ústily na půdě. Z půdy kouř odcházel různými šterbinami a štítovými průduchy volně z domu. V 18. století se ujímaly komíny dřevěné, které nad střechou ústily bedněnými nástavci s pultovými, sedlovými nebo kuželovitými stříškami. Od konce 18. století se začaly objevovat na vesnicích komíny pískovcové. Komíny v této době měly půvabné tvary, na kterých si kameníci dávali velmi záležet a členili jejich římsy, „korunky“ i „bubáky“.

Důležitou součástí interiéru byla také **svítidla**. Až do poloviny 19. století se svítilo převážně loučemi, proto svícení vyžadovalo mnoho péče a opatrnosti. Záře z loučí byla mdlá a osvětlovala jen nejbližší okolí. Ostatní kouty interiéru byly zahaleny hlubokým přitímím, ve kterém se lidé orientovali převážně hmatem nežli zrakem. Svícníky, ve kterých bývaly louče byly velice rozmanité. Nejčastějšími byly dřevěné posunovací stojany, které se dávaly do škopku s vodou, na něž se nasazoval železný skřípec s loučí. Existovaly i menší železné svícníky, které se kovaly do rozmanitých tvarů a stavěly se zpravidla na stůl, na kamna a na jiná vyvýšená místa. Tyto skřípce bývaly kombinovány s nástavcem na svíčku a dole byla kruhová plechová miska, do které padaly oharky.

Když bylo potřeba více světla, zapalovalo se dříví pod tzv. „krby“. „Krby“ měly tvar čtyřbokého komolého jehlance a byly sbity z prken a visely ze stropů světnic, poblíž kachlových kamen a nedaleko středu jizby. Kouř volně odcházel na půdu.

Dalším osvětlovacím zařízením byl železný koš, který nesl řetěz připevněný ke krbu. Na tomto koši hořely drobné kousky březového nebo bukového dříví. Oharky padaly do škopku s vodou, který byl umístěn pod železným košem.

V první polovině 19. století nahradily louče svíčky, které později nahradily lampičky na lněný olej. O něco později na vesnice začal pronikat petrolej.

10. Další typické stavby lidové architektury

Města v regionu Horní Pojizeří se honosila i výstavnými roubenými radnicemi. Nejdéle ze všech se zachovaly dřevěné radnice s věžemi v Semilech a v Železném Brodě.

Železnobrodská roubená radnice vévodila jednotnému dřevěnému náměstí. Tato roubená radnice proslula později po celé Evropě. Tato budova byla velice rozsáhlá patrová stavba. Průčelí stavby spočívalo na mohutných sloupových arkádách podsíní. Patro bylo předsunuté, a mělo jednoduchý šalovaný štít. Na vrcholu tohoto štítu byla pravoúhlá věž s ochozem a polygonální stavová střecha uzavřená šindelovou bání. Tato budova byla postavena v roce 1670 rohozeckou vrchností.

Další památky regionu Horní Pojizeří jsou nejčastěji zastoupeny v seznamech technických památek, jsou jimi **mosty a mlýny**. Užití mostů a mlýnů je většinou limitováno délkou přemostění. Takovéto mosty se stavěly na lokálních trasách, kde by se nevyplatil nákladný kamenný most.

Věšadlový dřevěný most při tzv. pojizerské silnici na katastrální hranici obcí Benešov u Semil a Bystrá nad Jizerou je poslední z mostů svého druhu v Evropě.

V nejstarších dobách se pro přechod přes řeku využíval brod, ten v roce 1854 nahradil majitel místního mlýna lávkou, která brod nahradila. Lávka byla zanedlouho zničena povodní. Na stejném místě poté byly vystavěny postupně tři mosty, až poté byl vystaven nynější most.

Co se týká konstrukce mostu, je kombinována trojúhelníkovými a lichoběžníkovými věšadly. Dva hlavní trámy jsou spřažené svorníkovými spoji, které se napojují na krajní podélníky a jsou zavěšené na třech místech. Nosníky mostu utváří šikmé vzpěry a příčná ztužidla. Celý most je krytý dřevěnými stěnami a sedlovou střechou.

Most má délku 24 metrů a byl postaven mlynářem Janouškem v roce 1922. Dosud je používán a mohou zde dokonce projíždět vozidla, ovšem jen do určité zátěže.

Původně roubený mlýn po požáru v roce 1936 byl zděný a zůstala z něho přístavba z přelomu 19. a 20. století. V přístavbě byla umístěna mechanická tkalcovna a od roku 1974 okresní archiv. Francicova turbína mlýna byla nahrazena moderní jezovou elektrárnou.

Obr. 8 Dřevěný most v Bystré nad Jizerou

Zdroj: foto Eliška Procházková (2010)

Dalším mostem v regionu Horní Pojizeří je Peřimovský most nacházející se v obci Dolní Sytová. Dříve na témže místě stávala lávka, tu ovšem „vzala“ povodeň. Lávku v roce 1912 nahradil železobetonový silniční most, který je tvořen jedním segmentovým obloukem o světlosti 45 metrů. Most je řazen mezi nejstarší mosty tohoto typu v České republice a v roce 1958 získal status památkově chráněný.

Obr. 9 Peřimovský most v Dolní Sytové (zdroj:

<http://www.greenway-jizera.cz>)

11. Lokality s výskytem lidové architektury

Smyslem průzkumu a dokumentace lidové architektury Horního Pojizeří je zachytit soudobý stav. Bohužel zjišťujeme, že dnes je již mnoho cenných staveb lidové architektury nenávratně ztraceno.

Ale i přesto v Horním Pojizeří stále ještě existuje velké množství tradičních staveb lidové architektury, i když se dnes od svého původního vzhledu podstatně liší. Zároveň fotodokumentace dokládá stavební proměny v delším časovém horizontu, posouzení vhodnosti stavebních zásahů.

Vysoké nad Jizerou

Ve městě Vysoké nad Jizerou začínal terénní průzkum. Zde bylo velmi obtížné hledání, než byly typické roubené stavby objeveny. Mnoho objektů je pozměněno. Například zůstala z původního roubeného domu jen lomenice nebo okna s obložkami. U některých domů je patrné, že k původnímu roubenému domu byl přistavěn zděný objekt.

Obr. 10 Roubený dům č. p. 47 ve Vysokém nad Jizerou se zděnou přístavbou

Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)

Ve Vysokém nad Jizerou bylo objeveno osm objektů lidové architektury. Objekty jsou dnes ve městě rozmístěny bez jakéhokoli charakteru struktury zástavby.

Roprachtice

Průzkumem v obci Roprachtice objevíme více dochovaných objektů lidové architektury než ve Vysokém nad Jizerou, a to téměř dvě desítky. Zde je opět problém

odhadnout, jaký byl původní charakter zástavby. U většiny roubených domů je přistavěna zděná část.

obr. 11 Roubený dům č. p. 90 v Ropraticích
zdroj: foto Eliška Procházková (2011)

Poniklá

V obci Poniklá je na velikost obce poměrně hojně zastoupení staveb lidové architektury.

Zajímavých objektů je tu kolem jedné desítky. Opět jsou tyto objekty většinou po částečné nebo celkové rekonstrukci.

Obr. 12 Roubená chalupa v Poniklá

Zdroj: <http://www.ponikla.cz/kojaks5/index.php?nabidka=podhorami/index.php>

Jilemnice

Ve městě Jilemnici je dochován soubor staveb lidové architektury nazývaný se Zvědavá ulička. Stavby pocházejí z 18. století. Název uličky vychází z faktu, že objekty na západní straně jsou za sebou stavěny tak, aby další dům byl posunut o jednu okenní osu blíže do ulice. Ulička působí dojmem zvědavosti svých tehdejších obyvatel.

Víchová nad Jizerou

Ve Víchové je z lidové architektury dochováno velmi málo, objeveno bylo kolem pěti objektů. V devadesátých letech 20. století zde bylo mnohem více objektů. Zbylé objekty dnes nalezneme ve velmi špatném stavu, jsou z nich ruiny nebo jsou zbořeny úplně.

Háje nad Jizerou

Háje nad Jizerou je obec, která má velký počet dochovaných objektů lidové architektury, téměř dvě desítky objektů. Většina objektů v této obci je po rekonstrukcích, které zanechaly například pouze původní lomenice, obvodové stěny nebo okna. Také lze objevíme objekty po rekonstrukcích, které změnily pouze střešní krytinu, přibyla zděná přístavba, která pozměnila ráz domu, nebo výměna oken.

Příkrý

Lidových architektonických objektů v obci Příkrý mnoho není, opět by se daly napočítat na jedné ruce. V této obci spíše můžeme sledovat zapojení zástavby do okolního prostředí. Například ve Škodějově, části obce Příkrý, který vrostl do údolí Honkova potoka. Podobnou působivou podívanou můžeme objevit i v Příkrém, hlavně ve střední a dolní části., kde vzniká působivá scéna souladu zástavby s terénem.

Bozkov

V Bozkově se nedochovalo mnoho z lidové architektury. Dochovaných objektů je do deseti. Nejzajímavějším a asi neznámějším je tzv. Roubenka U Balatků, která je dnes vyhledávanou restaurací.

Bystrá nad Jizerou

V této obci je k vidění jedinečná zajímavost, a to technická památka Bysterský dřevěný most, který je věšadlového typu z roku 1922. (<http://www.greenway-jizera.cz/dr-cs/technicke-pamatky/cesky-raj/dreveny-kryty-most-v-bystre-nad-jizerou.html>)

Obec je významná také řadou typických staveb lidové architektury. Většina objektů byla postavena v 19. století. Zmiňovaných objektů bychom napočítaly do dvou desítek.

obr. 13 Roubený objekt v Bystré nad Jizerou

Zdroj:http://cs.wikipedia.org/wiki/Bystr%C3%A1_nad_Jizerou

Obr. 14 Chalupa v Benešově u Semil

Zdroj:<http://www.benesovusemil.cz/cs/obec/pamatky-a-zajimavosti.html>

Benešov u Semil

V obci do dnes stojí roubené domy z 1. poloviny 19. století. Většina z nich má půvabně vyřezávané lomenice.

Dochovaných objektů lidové architektury v obci objevíme kolem patnácti.

Semily

V Semilech se dochovaly velmi zajímavé objekty lidové architektury v Jílovecké ulici. V roce 2009 byla dokončena jejich rekonstrukce. Tato rekonstrukce byla úspěšná, jelikož se zachovaly původní prvky lidové architektury. Více objektů se v Semilech téměř nedochovalo.

Obr. 15 Roub. chalupa po rekonstrukci v Jílovecké ulici

Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)

Železný Brod

Železný Brod má pár zajímavých objektů lidové architektury. Například na náměstí stojí tzv. Klemencovsko, což je dochovaný zbytek jedné z nejpůsobivějších staveb, která v Železném Brodě stála.

Průčelí tohoto roubeného domu bylo zapojeno do budovy spořitelny. Stavení je opatřeno podloubím se dvěma arkádami. Sloupy arkády jsou bohatě vyřezávány.

Dále se zde nachází tzv. Trávníky, které jsou v památkové zóně a památkové rezervaci. Roubené domky v této památkové rezervaci většinou nemají původní doškové střechy, ale dochovaly se původní a typická malá okénka.
(http://www.zeleznybrod.cz/turista/sklad_zajimavosti_a_cile/?id=7)

12. Katalog vybraných objektů lidové architektury Horního Pojizeří

Tab. č. 3

Lokalita	SEMILY, Jílovecká ulice	
č. p.	102	
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>		
Půdorys	-jednoduchý půdorys	
Stěny	-vazba na rybinu -spáry stěn bíleny vápnem -trámy natřeny zelenou barvou	
Střecha	-šindel	
Lomenice	-„svisle“ -nezdobená	
Okna	-malá obdélníková okna -otvíratelná	
Dveře	-jednokřídlé dřevěné svlakové dveře -kontrastní vůči stěnám	
Fotodokumentace		
<div><div><p>Obr. 16 Roubenka s přístavbou č. p. 102 v Jílovecké ulici v Semilech Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)</p></div><div><p>Obr. 17 Lomenice domu č. p. 102 v Jílovecké ulici Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)</p></div></div>		

Tab. č. 4

Lokalita	SEMILY, Jílovecká ulice
Č. p.	103
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>	
Půdorys	-jednoduchý půdorys
Stěny	-vazba na rybinu -spáry stěn bíleny vápnem -trámy ponechány bez nátěru
Střecha	-dřevěná šindel (rekonstrukce)
Lomenice	-„svisle“ -vyřezávané lišty -valbička
Okna	- malá, ale jejich počet velký - otvíratelná - jednoduché bílé obložky
Dveře	- sklepní dveře prkenné svlakové - vstupní dveře do domu, jednokřídlé a kontrastní vůči stěnám
Fotodokumentace	
<div></div>	
<div></div>	
<div>Obr. 18 Roubená chalupa v Jílovecké ulici v Semilech Zdroj: foto Eliška Procházková 2011</div>	
<div>Obr. 19 Lomenice roubené chalupy v Jílovecké ulici v Semilech Zdroj: foto Eliška Procházková</div>	

Tab. č. 5

Lokalita	SEMILY, Jílovecká ulice	
č. p.	104	
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>		
Půdorys	-rozvinutý půdorys	
Stěny	-vazba na rybinu -spáry stěn bíleny vápnem -trámy natřeny červenou barvou	
Střecha	-střešní krytina z térové lepenky s latěmi ve spojích	
Lomenice	-„svisle“ -bez zdobení -kontrastní barva ke stěnám	
Okna	-větší, otvíratelné -obdélníkového tvaru	
Dveře	-dveře do domu dřevěné, svlakové -dveře do sklepa dřevěné, svlakové, bez nátěru	
Fotodokumentace		
<div><div><p>Obr. 20 Lomenice roubeného domu č. p. 104 v Jílovecké ulici Zdroj: foto Eliška Procházková 2011</p></div><div><p>Obr. 21 Roubený dům č. p. 104 v Jílovecké ulici v Semilech Zdroj: foto Eliška Procházková 2011</p></div></div>		

Tab. č. 6

Lokalita	SEMILY, JANA ŽIŽKY
Č. p.	36
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>	
Půdorys	-rozvinutý půdorys
Stěny	-rámová konstrukce -trámy natřeny červenou barvou
Střecha	-eternitová krytina
Lomenice	-bez zdobení -svisle -opatřena kontrastním nátěrem
Okna	-nepůvodní třídílná -obdélníková, otvíratelná -bez obložek
Dveře	-jednokřídlé prkenné svlakové
Fotodokumentace	
	
Obr. 22 Roubený dům ve městě Semily, ulice Jana Žižky	
Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)	

Tab. č. 7

Lokalita	BENEŠOV U SEMIL
Č. p.	85
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>	
Půdorys	- jednoduchý půdorys
Stěny	- svislý a vodorovný laťovaný obklad stěn
Střecha	- došky
Lomenice	-svisle -bez zdobení
Okna	- malá, ale jejich počet poměrně velký - okna otvíratelná -jednoduché bílé obložky
Dveře	-jednokřídlé prkenné svlakové
Fotodokumentace	
	
Obr. 23 Roubaná chalupa v Benešově u Semil	
Zdroj: foto Eliška Procházková 2011	

Tab. č. 8

Lokalita	BENEŠOV U SEMIL
Č. p.	63
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>	
Půdorys	-rozvinutý půdorys
Stěny	-vodorovný laťovaný obklad stěn
Střecha	-pálené tašky
Lomenice	-členěná -„klasovitě“ což znamená kolmo proti rovině střechy a „svisle“ -bez zdobení
Okna	-malá, ale jejich počet poměrně velký -okna otvíratelná -zdobené obložky
Dveře	-dvoukřídlé prkenné svlakové
Fotodokumentace	
<div><p>Obr. 25 Roubená patrová chalupa v Benešově u Semil Zdroj: foto Eliška Procházková 2011</p></div> <div><p>Obr. 24 Roubená patrová chalupa v Benešově u Semil Zdroj: foto Eliška Procházková 2011</p></div>	

Tab. č. 9

Lokalita	HÁJE NAD JIZEROU RYBNICE
Č. p.	26
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>	
Půdorys	-jednoduchý půdorys
Stěny	- spáry stěn bíleny vápnem - trámy natřeny červenohnědým odstínem
Střecha	- eternitová krytina
Lomenice	-členěná - „klasovitě“ a svisle - bez zdobení - opatřena kontrastním olejovým nátěrem
Okna	- malá obdélníková okna - otvíratelná okna - jednoduché bílé obložky
Dveře	- jednokřídlé prkenné svlakové
Fotodokumentace	
	
Obr. 26 Roubenka v Rybnících, č. p. 26, Háje nad Jizerou Zdroj: foto Eliška Procházková 2011	

Tab. č. 10

Lokalita	HÁJE NAD JIZEROU
č. p.	136
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>	
Půdorys	-rozvinutý půdorys
Stěny	-zděná
Střecha	-vodorovný latovaný obklad stěn -kontrastní nátěr – zeleno - bílý
Lomenice	- členěná -„klasovitě“ a „svisle“ -bez zdobení
Okna	-malá, obdélníková -otvíratelná okna -bez obložek
Dveře	-zdobnější typ svlakových dveří
Fotodokumentace <p>Obr. 27 Dům č. p. 136 v obci Háje nad Jizerou Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)</p>	

Tab. č. 11

Lokalita	ROPRACTICE
Č. p.	90
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>	
Půdorys	-rozvinutý půdorys
Stěny	-vodorovný laťovaný obklad stěn
Střecha	-eternitová krytina
Lomenice	-členěná -„klasovitě“ a svisle -vyřezávané lišty natřeny kontrastní barvou
Okna	-nepůvodní třídlílná -obdélníková, otvíratelná -bez obložek
Dveře	-jednokřídlé prkenné svlakové -veranda
Fotodokumentace	

Obr. 28 Štít roubeného domu č. p. 90 v Roprachticích
Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)

Obr. 29 Roubený dům č. p. 90 v Roprachticích
Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)

Tab. č. 12

Lokalita	VÍCHOVÁ NAD JIZEROU
č. p.	105
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>	
Půdorys	-rozvinutý půdorys
Stěny	- spáry stěn bíleny vápnem - trámy natřeny tmavě hnědým odstínem
Střecha	-eternitová krytina
Lomenice	-bohatá čtyřdílná s balustrovanou galerií (kočičí procházka)
Okna	-malá, obdélníková -otvíratelná okna -bez obložek
Dveře	-nezjištěno
Fotodokumentace	
	
Obr. 30 Přízemní roubená stavba č. p. 105 ve Víchové nad Jizerou	
Zdroj: Vladimíra Coganová, Libuše Šolcová, Lidová architektura Pojizeří a Krkonoš (1986)	

Tab. č. 13

Lokalita	JILEMNICE, „Zvědavá ulička na Novém městě“
č. p.	118
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>	
Půdorys	-jednoduchý půdorys
Stěny	-vazba na rybinu -spáry stěn bíleny vápnem -trámy ponechány bez nátěru
Střecha	-eternitová krytina
Lomenice	-členěná na tři díly -„klasovitě“ a „svisle“ -bohatě zdobená
Okna	-malá, otvíratelná -obdélníkového tvaru -bez obložek
Dveře	-jednoduché prkenné dveře
Fotodokumentace	
	
Obr. 31 Roubená stavba č. p. 118 v Jilemnici	
Zdroj: Vladimíra Coganová, Libuše Šolcová, Lidová architektura Pojizeří a Krkonoš (1986)	

Tab. č. 14

Lokalita	ROPRACTICE
č. p.	116
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>	
Půdorys	-jednoduchý půdorys
Stěny	-spáry bíleny vápnem -trámy napuštěny hnědou barvou -část objektu zděná
Střecha	-pálené tašky
Lomenice	-svislá -bez zdobení -lišty natřeny kontrastní barvou
Okna	-obdélníková, otvíratelná -bez obložek
Dveře	-jednokřídlé prkenné svlakové
Fotodokumentace	
	
Obr. 32 Roubený dům č. p. 116 Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)	Obr. 33 Lomenice roubeného domu v Roprachticích č. p. 116 Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)

Tab. č. 15

Lokalita	ROPRACHTICE
Č. p.	94
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>	
Půdorys	-jednoduchý půdorys
Stěny	-vazba na rybinu -spáry bíleny vápnem -trámy nechány bez nátěru -část zděná
Střecha	-nepůvodní -plechová
Lomenice	-členěná -„klasovitá“ a svislá -bez zdobení
Okna	-malá obdélníková okna -otvíratelná -jednoduché bílé obložky
Dveře	-nepůvodní dřevěné
Fotodokumentace	
<div><div></div><div><p>Obr. 34 Stěny roubené domu č. p. 94 v Roprachticích Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)</p></div></div>	
<div><div></div><div><p>Obr. 35 Roubený dům s částečnou zděnou přístavbou Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)</p></div></div>	

Tab. č. 16

Lokalita	ROPRACTICE	
č. p.	90	
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>		
Půdorys	-rozvinutý půdorys	
Stěny	-vodorovný laťovaný obklad stěn	
Střecha	-eternitová krytina	
Lomenice	-nečleněná, svisle bedněná -zdobená na spodním pásu štítu	
Okna	-původní -malá, neotvíratelná okna -ozdobné obložky	
Dveře	-jednokřídlé prkenné svlakové	
Fotodokumentace		
<div><div><p>Obr. 36 Dům č. p. 90 v Roprachticích Zdroj: Foto Eliška Procházková (2011)</p></div><div><p>Obr. 37 Lomenice domu č. p. 90 v Roprachticích Zdroj: Foto Eliška Procházková (2011)</p></div></div>		

Tab. č. 17

Lokalita	VYSOKÉ NAD JIZEROU
Č. p.	47
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>	
Půdorys	-rozvinutý půdorys
Stěny	-svislý laťovaný obklad stěn
Střecha	-nepůvodní -plechová
Lomenice	-„klasovitě“ -opatřena kontrastním nátěrem
Okna	-malá obdélníková okna -otvíratelná -zdobené obložky natřeny kontrastní žlutou barvou
Dveře	-dveře nepůvodní
Fotodokumentace	

Obr. 38 Ozdobné obložky domu č. p. 47

Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)

Obr. 39 Dům ve Vysokém nad Jizerou č. p. 47

Zdroj: foto Eliška Procházková (2011)

Tab. č. 18

Lokalita	VYSOKÉ NAD JIZEROU
č. p.	42
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>	
Půdorys	-rozvinutý půdorys
Stěny	-po rekonstrukci zděné -veranda obložena svislým laťovým obkladem
Střecha	-po rekonstrukci -současná střešní krytina, nenarušující ráz lidové architektury (Bramac)
Lomenice	-obložena svislým laťovým obkladem -„klasovitě“ -vyřezávané lišty natřeny kontrastní barvou
Okna	-nepůvodní -malá velikost -otvíratelná -příliš nenarušují ráz lidové architektury
Dveře	-uzavřená veranda před dveřmi -jednokřídlé prkenné svlakové
Fotodokumentace	
	
Obr. 40 Objekt lidové architektury ve Vysokém nad Jizerou č. p. 42 Zdroj: Foto Eliška Procházková (2011)	Obr. 41 Objekt lidové architektury ve Vysokém nad Jizerou č. p. 42 Zdroj: Foto Eliška Procházková (2011)

Tab. č. 19

Lokalita	PŘÍKRÝ, ŠKODĚJOV	
č. p.	2	
<u>Charakteristické znaky stavby:</u>		
Půdorys	-jednoduchý půdorys	
Stěny	-rekonstrukce -půl domu je roubeného a půl zděného -trámy natřeny červenou barvou -spáry bíleny -zděná část nabílena	
Střecha	-po rekonstrukci -současná střešní krytina, nenarušující ráz lidové architektury (Bramac)	
Lomenice	-„klasovitě“ -bez zdobení -lišty natřeny kontrastní barvou	
Okna	-nepůvodní -malá velikost -otvíratelná	
Dveře	-jednokřídlé dřevěné dveře	
Fotodokumentace		
<div><div><p>Obr. 42 Dům č. p. 2 ve Škodějově, katastrální území Příkrý Zdroj: Foto Eliška Procházková (2011)</p></div><div><p>Obr. 43 Dům č. p. 2 ve Škodějově, katastrální území Příkrý Zdroj: Foto Eliška Procházková (2011)</p></div></div>		

13. Závěr

V bakalářské práci jsem se snažila vytvořit ucelený soubor informací o objektech lidové architektury v centrální části Horního Pojizeří. Sestavila jsem ji pomocí kancelářského programu Microsoft Office Word.

Díky bakalářské práci jsem poznala krásu lidových staveb ve svém okolí, jelikož žiji ve městě Semily, centru regionu Horní Pojizeří. Například ve městě Semily jsem objevila soubor tří dochovaných lidových staveb v Jílovecké ulici, které prošly nedávnou rekonstrukcí. Je velice zajímavé a krásné pozorovat rozdíly od dnešní architektury, a jaké se používaly materiály, jaké prvky a detaily stavby mají uchovány. Například takové lomenice, které byly krásně zdobené, vyřezávané a ladily se stěnami. Nevím, zda se jedná o „krásu“ osobní nebo univerzální, ale myslím si, že u kulturní krajiny se shodneme snadněji než u městských staveb.

To co my dnes považujeme za krásné, mohlo být v minulosti ošklivé. Pojem krása je totiž dosti pomíjivý. Každá krása je pomíjivá. Mnoho lidí si představí pod slovem krása, jen krásu vnitřní nebo vnější, ale krásné je i to, že se nám dochovala stará lidová architektura, která nás seznamuje s dřívějšími poměry žití. Snadněji si uvědomíme, z jakých materiálů stavby vytvářeli, jaké stavební techniky využívali, ale také si uvědomíme, že dříve žili lidé mnohem skromněji, než dnes žijeme my.

V tomto díle by se dalo dále pokračovat a navázat průzkumem okrajových obcí, které nebyly prozkoumány. Také by práce mohla posloužit pro lokální využití Správy KRNAP ve Vrchlabí.

14. Seznam literatury

Tištěná literatura

- DEMEK Jaromír, MACKOVČIN Peter. *Hory a nížiny, Zeměpisný lexikon ČR*. 2. vydání. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2006, 580 s. ISBN 80-86064-99-9
- MEJZROVÁ Jana. *Jizerskohorský lidový dům*. In: Ročenka Jizersko-ještědského horského spolku 2003. 1. vydání. Město Liberec, 2004.
- MĚSTO SEMILY. *Horní Pojizeří*. 1. vydání. Město Semily, 2003, 56 s.
- LIBERECKÝ KRAJ. *Cykloturistická mapa Libereckého kraje, 1 : 75 000*. 1. Vydání. Liberecký kraj, 2003
- LOUDA Jiří. *Lidová architektura Krkonoš*. 1. vydání. Správa krkonošského národního parku, 2006, 24 s. ISBN 80-86418-53-7
- LOUDA Jiří. *Lidová architektura Krkonoš*. 2. vydání. Správa krkonošského národního parku, 2008, 32 s. ISBN 978-80-86418-64-3
- MIZERA František. *Paměti města Semil a okolí*. 1. vydání. Tiskárna Glos Semily, 1930, 273 s.
- NAVRÁTIL Ivo, JAKUBEC Pavel. *Semilsko*. 1. vydání. Nakladatelství Paseka, 2010, 76 s. ISBN 978-80-7432-054-5
- PROSTŘEDNÍK Jan, ŠÍDA Petr. *Nejstarší dějiny Českého ráje a horního Pojizeří*. 1. vydání. Muzeum Českého ráje v Turnově, 2010, 123 s. ISBN 978-80-87416-01-3
- ŘÍMANOVÁ Hana, ŘÍMAN Slavomír. *Riegrova stezka kaňonem Jizery*. 1. vydání. Tiskárna GLOS Semily, s. r. o., 2009, 77 s. ISBN 978-80-254-5221-9
- SCHEYBAL Josef Václav, ŠOLC Jiří. *Lidové stavby v Pojizeří*. 1. vydání. Severočeské krajské nakladatelství, 1960, 178 s.
- ŠOLCOVÁ Libuše, COGANOVÁ Vladimíra. *Lidová architektura Pojizeří a Krkonoš*. 1. vydání. Muzeum Podkrkonoší v Trutnově. 1986, 72 s.
- VAŘEKA Josef, FROLEC Václav. *Encyklopedie lidová architektura*. 2. vydání. Grada Publishing, 2007, 428 s. ISBN 978-80-247-1204-8
- VOJTÍŠEK Břetislav, VAŘEKA Josef. *Lidová architektura v Severních Čechách*. 1. vydání. Okresní vlastivědné muzeum v České Lípě. 1999, 117 s. ISBN 80-900 896-9-0

Internetové zdroje:

- DIBAVOD. [online]. [cit. 2011-04-12]. Dostupné z <http://www.dibavod.cz/24/charakteristiky-toku-a-povodi-cr.html>
- HORNÍ POJIZEŘÍ. [online]. [cit. 2011-02-25]. Dostupné z <http://www.harrachov.cz/clanky-detail.asp?NewsID=411>
- MOSTY HORNÍHO POJIZEŘÍ. [online]. [cit. 2011-03-23]. Dostupné z <http://www.greenway-jizera.cz/dr-cs/tipy-na-vylet-cesky-raj/cesky-raj/mosty-horniho-pojizeri.html>
- INFOGLOBE. [online]. [cit. 2011-04-20] Dostupné z <http://www.infoglobe.cz/reky/evropa/ceska-republika/oleska/>
- KLIMATICKÁ CHARAKTERISTIKA. [online]. [cit. 2011-04-26]. Dostupné z <http://www.gis.zcu.cz/studium/dbg2/Materialy/html/ch14.html>
- VYSOKÉ NAD JIZEROU. [online]. [cit. 2011-04-26]. Dostupné z <http://www.vysokenadjizerou.cz/data/pdf/urad/20080524-141503.pdf>